

Nezavisni operator sistema u Bosni i Hercegovini
Независни оператор система у Босни и Херцеговини
Neovisni operator sustava u Bosni i Hercegovini
Independent System Operator in Bosnia and Herzegovina

**IZVJEŠĆE
O POMOĆNIM USLUGAMA I RADU BALANSNOG TRŽIŠTA
U BOSNI I HERCEGOVINI ZA 2018. GODINU**

Sarajevo, veljača 2019. godine

Skraćenice

DERK – Državna regulatorna komisija za električnu energiju

NOSBiH – Neovisni operator sustava u Bosni i Hercegovini

PPU – Pružalac pomoćnih usluga

BOS – Balansno odgovorna strana

EPBiH – Elektroprivreda Bosne i Hercegovine d.d. Sarajevo

EPHZHB – Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne d.d. Mostar

ERS – Elektroprivreda Republike Srpske, matično preduzeće, a.d. Trebinje

EAL – Aluminij d.d. Mostar

EFT Stanari – EFT-Rudnik i Termoelektrana d.o.o. Stanari

EMS – Elektromreža Srbije

CGES – Crnogorski elektroprenosni sistem

HOPS – Hrvatski operator prijenosnog sustava

ELES – Elektro-Slovenija d.o.o. – operator prijenosnog sustava u Republici Sloveniji

Uvod

U skladu sa Zakonom o osnivanju Neovisnog operatora sustava u BiH, NOSBiH je zadužen za upravljanje balansnim tržištem u BiH, a balansno tržište je definirano kao „centralno tržište za nabavu i prodaju električne energije kojim rukovodi NOSBiH u cilju održavanja kontinuiranog balansa opskrbe i potražnje u realnom vremenu, kao i dodatni mehanizmi koje provodi NOSBiH u cilju osiguravanja opskrbe sustavnim uslugama.“ Pored toga, jedna od djelatnosti NOSBiH-a je i osiguravanje pomoćnih usluga koje su u Zakonu o utemeljenju Neovisnog operatora sustava u BiH definirane kao „sve usluge, osim proizvodnje i prijenosa električne energije, koje se isporučuju NOSBiH-u u cilju pružanja sustavnih usluga, uključujući, između ostalog, i kontrolu frekvencije, rezerve, reaktivnu snagu, kontrolu napona i mogućnost pokretanja elektrane bez spoljnog napajanja električnom energijom.“ Dakle, balansno tržište i mehanizam pružanja pomoćnih usluga su „alati“ kojima NOSBiH održava balans između proizvodnje, razmjene i potrošnje električne energije u realnom vremenu; održava potrebnu razinu rezerve za pomoćne usluge sekundarnu i tercijarnu regulaciju i omogućuje siguran rad elektroenergetskog sustava. Sudjelovanje na balansnom tržištu uređuje se ugovorom koji NOSBiH zaključuje sa sudionikom na tržištu električne energije, u skladu s Tržišnim pravilima.

Osnovni principi balansiranja u 2018. godini

U Bosni i Hercegovini su od 1.1.2016. godine na snazi Tržišna pravila kojima su uspostavljena tržišna načela u procesima balansiranja i alokacije troškova balansiranja elektroenergetskog sustava BiH.

Organizirano tržište rezervnih kapaciteta i balansne energije uspostavljeno je za sekundarnu i tercijarnu regulaciju, dok je primarna regulacija obvezna za proizvodne jedinice priključene na prijenosnu mrežu, bez naknade.

Za sekundarnu i tercijarnu regulaciju uspostavljeno je tržište regulacijskih kapaciteta na kojem pravo sudjelovanja imaju pružaoci pomoćnih usluga (PPU) s kapacitetima koji zadovoljavaju tehničke preduvjete za pružanje navedenih pomoćnih usluga. Cijene rezervnih kapaciteta u 2018. godini su bile ograničene odgovarajućim odlukama Državne regulatorne komisije za električnu energiju (DERK). U slučaju da na tržištu nisu osigurani potrebni kapaciteti sekundarne i tercijarne regulacije, postojala je mogućnost regulirane nabave nedostajućih rezervnih kapaciteta. Za neisporučeni kapacitet sekundarne i tercijarne regulacije pružaocima se obračunavao penal po cijeni od 10% granične cijene kapaciteta sekundarne, odnosno, tercijarne regulacije.

Rezervirani (ugovoreni) kapaciteti su obvezno sudjelovali na balansnom tržištu električne energije na kojem su se nudili snaga i cijena električne energije u slučaju aktivacije. Na dnevnom tržištu balansne energije tercijarne regulacije bilo je moguće dostavljanje i ponuda bez rezerviranog kapaciteta, tzv. dobrovoljnih ponuda.

Nabava kapaciteta sekundarne regulacije se vršila u simetričnom pozitivnom i negativnom opsegu regulacije, dok se kapacitet tercijarne regulacije nabavljao posebno za regulaciju nagore i nadolje.

Odlukom DERK-a o određivanju koeficijenata i graničnih cijena za pomoćne usluge od 14. rujna 2017. godine (u dalnjem tekstu Odluka) uvedene su satne granične cijene za kapacitet regulacije i isporučenu balansnu energiju. Cijena balansne energije tercijarne regulacije nadolje nije ograničena.

Tablica 1: Pomoćne usluge - pregled za 2018. godinu

Rezervni kapacitet i trošak kapaciteta		Sek. reg. Nevršno opt.	Sek. reg. Vršno opt.	Terc. reg. Nagore	Terc. reg. Nadolje
Potrebni kapacitet	MW	32,58	50,50	196,00	68,00
Ugovoren kapacitet	MW	32,58	50,50	196,00	68,00
Tržišno ugovoren kapacitet	MW	25,00	50,50	196,00	68,00
Cijena za ugovoren kapacitet	KM/ MW/h	42,99	41,61	3,99	0,50
Ugovoren trošak	KM	3.067.069	13.804.827	6.843.769	300.643
Isporučeni kapacitet	MW	14,47	38,12	152,70	52,96
Isporučeni kapacitet	%	44,41%	75,48%	77,91%	77,89%
Trošak kapaciteta	KM	1.362.142	10.380.357	5.949.877	235.908
Neobezbjedjeni kapacitet	MW	18,11	12,38	43,30	15,04
Penal za neobezbj. kapacitet	KM	-170.534	-349.865	-400.335	-27.661
Udio PPU u isporučenom kapacitetu					
EP BiH	MW	8,40	20,57	57,86	0,00
ERS	MW	5,29	15,29	44,73	35,30
EP HZHB	MW	0,77	2,26	50,11	0,00
EAL	MW			0,00	
EFT Stanari	MW			0,00	17,67

U tablici su prikazane prosječne vrijednosti kapaciteta svedene na 1 sat.

Na tržištu su balansne energije tijekom 2018. godine vrijeđila slijedeća ograničenja¹:

- cijena električne energije tercijarne regulacije nagore bila je ograničena na 414,70 KM/MWh;
- razlika cijena električne energije pri regulaciji nagore i nadolje u ponudama za sekundarnu regulaciju bila je ograničena na 40,00 KM/MWh,
- granična cijena kapaciteta sekundarne regulacije iznosila je 43,00 KM/MW/h,
- granična cijena kapaciteta tercijarne regulacije nagore iznosila je 9,00 KM/MW/h,
- granična cijena kapaciteta tercijarne regulacije nadolje iznosila je 2,10 KM/MW/h.

Na osnovu aktiviranih ponuda za balansnu energiju sekundarne i tercijarne regulacije formirane su cijene debalansa koje su se koristile za obračun troškova debalansa balansno odgovornih strana (BOS) u BiH. Cijene debalansa su se određivale za svaki sat prema najskupljoj aktiviranoj ponudi, odvojeno za ostvareni manjak i višak električne energije.

¹ Granične cijene donosi DERK - Odluka o određivanju koeficijenata i graničnih cijena za pomoćne usluge

Pomoćne usluge u 2018. godini

U tablici 1 prikazane su karakteristične veličine koje se odnose na kapacitet pomoćnih usluga u 2018. godini. Na slici 1 grafički je prikazano učešće PPU-a u pružanju pojedinih pomoćnih usluga, kao i udio neisporučenog kapaciteta na godišnjoj razini. Detaljnija mjesecna realizacija kapaciteta pojedinih pomoćnih usluga predstavljena je u tablicama 2 – 5.

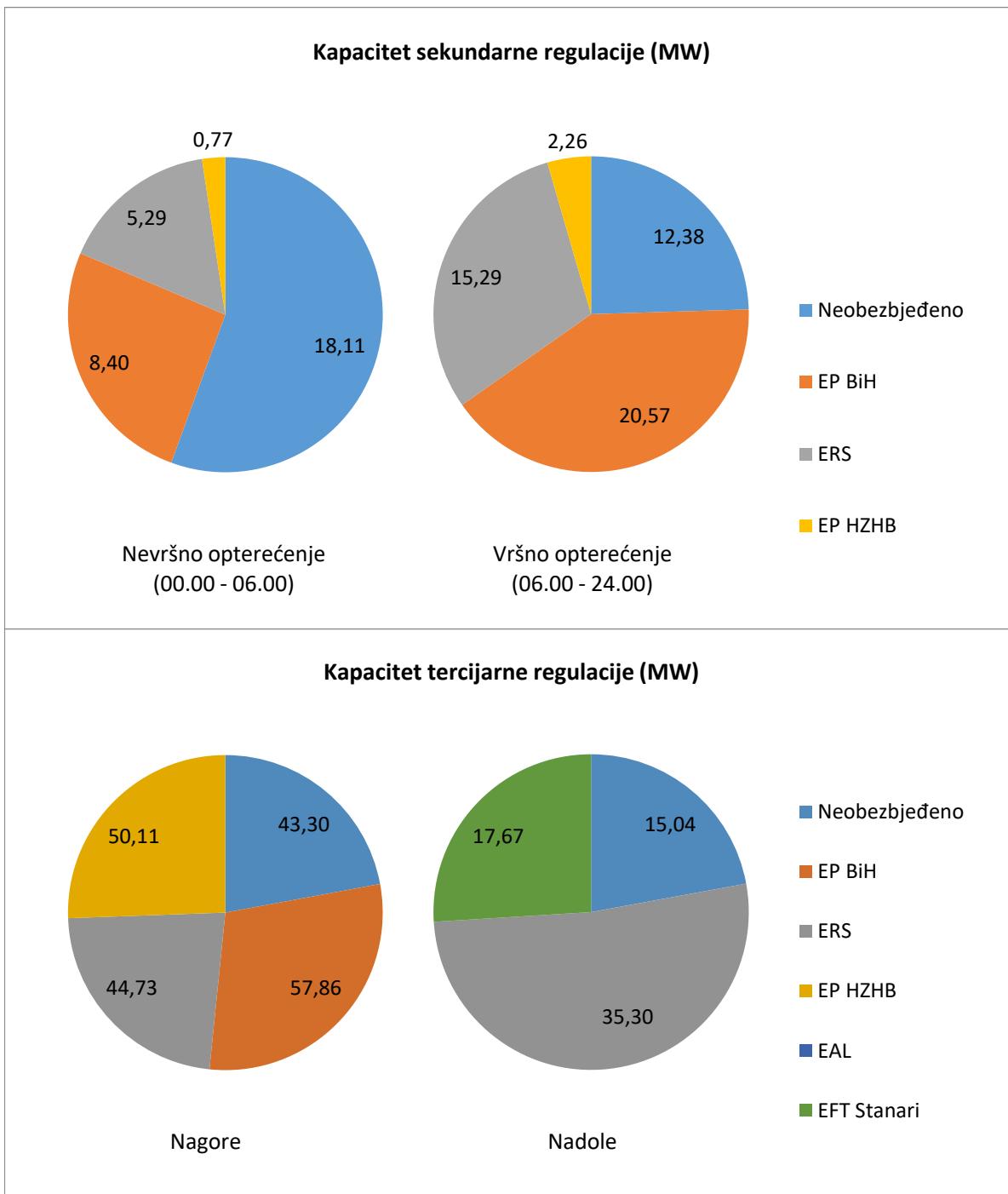
I dalje je evidentna slaba operativna raspoloživost, osobito kapaciteta sekundarne regulacije u razdobljima nevršnog opterećenja. Usprkos tome, tijekom godine nisu zabilježena duža razdoblja s većim odstupanjima regulacijskog područja BiH prema ostatku interkonekcije, koja bi izazvala značajne poremećaje te narušila sigurnost rada sustava.

Sekundarna regulacija

U 2018. godini NOSBiH je raspolagao u prosjeku sa 14 MW kapaciteta sekundarne regulacije u razdoblju nevršnog opterećenja (razdoblje od 00 do 06 sati), što čini oko 44% potrebnog kapaciteta i predstavlja značajno povećanje od 3,5 puta u odnosu na 2017. godinu. U razdobljima vršnog opterećenja (razdoblje od 06 do 24 sati) u prosjeku je bilo raspoloživo 38 MW kapaciteta sekundarne regulacije, što čini 75% potrebnog kapaciteta. Trošak kapaciteta sekundarne regulacije u 2018. godini iznosio je 11.742.499 KM. U toku godine su za pružanje pomoćne usluge sekundarne regulacije bile registrirane tri elektroprivredne kompanije sa svojim regulacijskim resursima.

Tercijarna regulacija

U 2018. godini NOSBiH je raspolagao u prosjeku sa 153 MW kapaciteta tercijarne regulacije nagore, odnosno sa 53 MW tercijarne regulacije nadolje, što čini 78% potrebnog kapaciteta za obje regulacije, tercijarne nagore i tercijarne nadolje. Trošak isporučenog kapaciteta tercijarne regulacije u 2018. godini iznosio je 5.949.877 KM za tercijarnu regulaciju nagore i 235.908 KM za tercijarnu regulaciju nadolje. U 2018. godini 5 kompanija je imalo registrirane objekte za pružanje pomoćne usluge tercijarne regulacije nagore i 4 kompanije objekte za pružanje pomoćne usluge tercijarne regulacije nadolje.

Slika 1: Udio PPU u isporučenom regulacijskom kapacitetu u BiH u 2018. godini

Balansno tržište

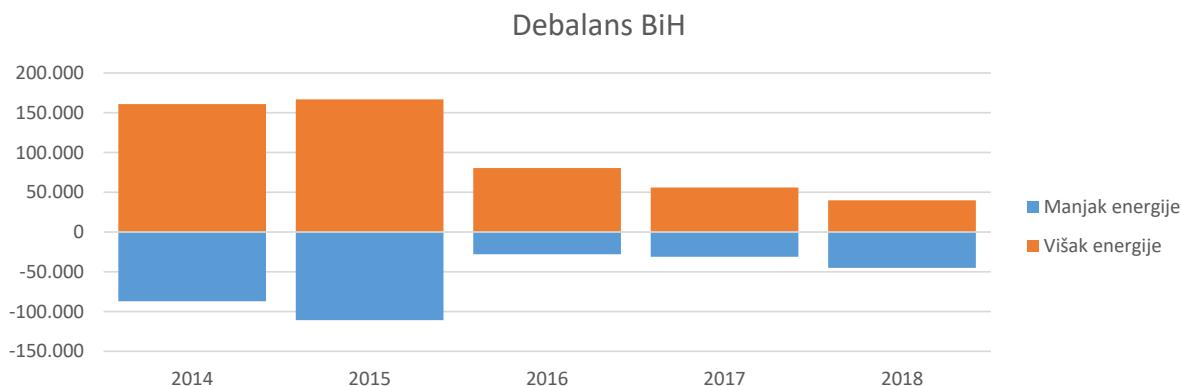
Za potrebe balansiranja elektroenergetskog sustava BiH u 2018. godini angažirano je 43.857 MWh balansne energije nagore (injektovana električna energija) po prosječnoj cijeni od 134,06 KM/MWh.

Angažirana balansna energija nadolje (preuzimanje električne energije iz sustava) u 2018. godini iznosila je 60.884 MWh. Prosječna cijena ove energije iznosila je 53,47 KM/MWh, uzimajući u obzir i energiju s ponuđenom negativnom cijenom.

Debalans

U 2018. godini u BiH je bilo aktivno 7 balansno odgovornih strana (BOS), ne računajući tzv. trgovачke BOS-ove, odnosno BOS-ove bez ostvarenog debalansa unutar BiH. Prosječne cijene debalansa za 2018. godinu iznosile su 111,27 KM/MWh za ostvareni manjak i 41,40 KM/MWh za ostvareni višak električne energije. Međutim, ove cijene su se, ovisno o energetskoj situaciji, kretale u širokom opsegu od -500,00 KM/MWh do 414,70 KM/MWh.

U usporedbi s ranjim godinama primjene Tržišnih pravila, za 2018. godinu se može konstatirati veći manjak, odnosno, manji višak električne energije koji se pojavljivao u sustavu. Na slici 2 prikazana su odstupanja regulacijskog područja BiH u zadnjih pet godina.

Slika 2: Godišnja odstupanja regulacijskog područja BiH

Tablica 6: Pokazatelji odstupanja BiH u zadnjih pet godina

Debalans BiH		Manjak energije					Višak energije				
		2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
Ukupno	MWh	-87.222	-110.950	-28.159	-31.200	-45.062	160.839	166.863	80.310	56.105	39.814
Max. satno	MW	-225	-188	-313	-179	-190	206	233	239	157	199

U tablici 7 prikazane su vrijednosti angažirane balansne energije, cijene energije i odgovarajući troškovi, uzimajući u obzir prekogranične angažmane zbog potreba regulacijskog područja BiH i izuzimajući električnu energiju angažiranu unutar BiH za potrebe drugih operatora sustava.

Tablica 8: Izvješće o gubicima i kompenzacijama za 2018. godinu

	SIJ	VEU	OŽU	TRA	SVI	LIP	SRP	KOL	RUJ	LIS	STU	PRO	2018	2018/2017
Kompenzacije	MWh	1.630	-5.342	-4.625	3.289	1.579	-162	-1.797	1.643	3.268	-1.760	-1.268	-326	-3.871 -17,30%
Gubici	MWh	29.239	38.429	54.816	36.465	26.668	26.966	31.881	31.967	28.712	29.042	29.423	35.155	398.764 117,52%
Referentna cijena	KWh/MWh	117,10	118,80	90,50	84,47	87,89	92,84	100,83	99,86	99,73	103,80	104,83	103,88	100,38 121,34%
Trošak	KM	3.233.070	5.200.009	5.379.394	2.802.344	2.205.031	2.518.602	3.395.794	3.028.201	2.537.567	3.197.212	3.217.327	3.685.793	40.400.345 153,20%
Kompromisacije: "-" smjer - prijem, "+" smjer - davanje.														
Angažirana energija u BiH za potrebe drugih TSO														
	SIJ	VEU	OŽU	TRA	SVI	LIP	SRP	KOL	RUJ	LIS	STU	PRO	2018	2018/2017
XB Razmjena - Uvoz	MWh												0	0%
Cijena Uvoz Prosječna	KM /MWh												0	0%
Trošak Uvoz	KM													
XB Razmjena - Izvoz	MWh	2.660	360	186		100							3306	5904%
Cijena Izvoz Prosječna	KM /MWh	185,05	231,61	187,31		293,37							193,52	41%
Trošak Izvoz	KM	492.233	83.381	34.839		29.337							639.790	2402%
Angažirana prekogranična energija zbog potreba BiH														
XB Razmjena - Uvoz	MWh												1011	153%
Cijena Uvoz Prosječna	KM /MWh												204,66	101%
Trošak Uvoz	KM												206,909	155%
XB Razmjena - Izvoz	MWh												0	0%
Cijena Izvoz Prosječna	KM /MWh													0%
Trošak Izvoz	KM												0	0%

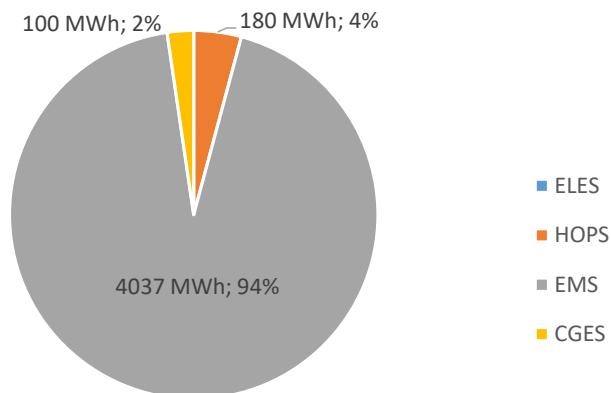
Prijenosni gubici i kompenzacije

U 2018. godini električna energija za pokrivanje prijenosnih gubitaka i kompenzacija nabavljana je putem javnih nabava. Ukupni trošak ove usluge za 2018. godinu iznosio je 40.400.345 KM. Postignute cijene na tenderu za nabavu energije su, u prosjeku, za oko 21% više u odnosu na 2017. godinu (Tablica 8). Također, gubici na razini godine veći su za 17,5% u odnosu na prošlu godinu, najviše zbog značajnog povećanja prijenosnih gubitaka tijekom veljače i ožujka 2018. godine. Povećanje cijena i veličine prijenosnih gubitaka u 2018. godini prouzročilo je za preko 53% veće troškove ove usluge u odnosu na 2017. godinu.

Prekogranična razmjena balansne energije

Po osnovu sporazuma o zajedničkoj rezervi u regulacijskom bloku Slovenija – Hrvatska – Bosna i Hercegovina kapacitet tercijarne regulacije, koji je potrebno osigurati unutar regulacijskog područja BiH u toku 2018. godine iznosio je 196 MW za regulaciju nagore i 68 MW za regulaciju nadolje. U 2017. godini potpisano je i sporazum o razmjeni prekogranične balansne energije s Elektromrežom Srbije – EMS, operatorom sustava u Srbiji, a u 2018. godini isti takav sporazum s Crnogorskim operatorom elektroenergetskog sustava - CGES.

U tablici 9 prikazane su vrijednosti razmijenjene prekogranične balansne energije u 2018. godini, kao i odgovarajući troškovi. Pri tome je od 4.317 MWh prekogranične balansne energije, sa Srbijom razmijenjeno 4037 MWh, s Hrvatskom 180 MWh, s Crnom Gorom 100 MWh, dok sa Slovenijom nije bilo razmjene balansne energije.

Slika 3: Prekogranična razmjena balansne energije

Zaključak

Svi potrebni kapaciteti pomoćnih usluga za 2018. godinu, osim dijela kapaciteta sekundarne regulacije u nevršnom opterećenju, osigurani su kroz tržišne procedure nabave, i to najvećim dijelom na godišnjem tenderu. Također, u usporedbi sa 2017. godinom, došlo je da značajnog smanjenja cijena rezervacije kapaciteta tercijarne regulacije, i to za 37% za tercijarnu regulaciju nagore, odnosno, 55% za tercijarnu regulaciju nadolje. Tako su cijene kapaciteta tercijarne regulacije značajno ispod reguliranih graničnih cijena.

U 2018. godini je u odnosu na 2017. isporučeno 3,5 puta više sekundarne regulacije u nevršnom razdoblju, iako to još uvijek predstavlja 44,4% potrebnog kapaciteta u noćnim satima. Najlošija realizacija bila je tijekom ljetnih mjeseci u trećem kvartalu, kada je isporučeno samo 29% potrebnog kapaciteta. Ostale usluge su isporučene u opsegu od 75-80% potrebnog kapaciteta. Dominantni pružaoci pomoćnih usluga su tri elektroprivredne kompanije, kao i EFT RiTE Stanari za tercijarnu regulaciju nadolje.

Hidrološki gledano, 2018. godina je osobita po relativno dobro raspoređenim padavinama tijekom ljeta i jako sušnom jeseni.

Cijene debalansa blago su niže od cijena ostvarenih u 2017. godini iako su cijene električne energije na okolnim burzama tijekom godine imale trend rasta. Također, još uvijek postoji značajna razlika između cijena debalansa za manjak i višak energije koja je u 2018. godini u prosjeku iznosila oko 70 KM/MWh.

Za 2018. godinu interesantno je i značajno povećanje veličine prijenosnih gubitaka tijekom veljače, ožujka i travnja, što se na godišnjoj razini odrazilo na povećanje gubitaka od gotovo 18% u odnosu na 2017. godinu. Prijenosni gubici su u svibnju opet poprimili uobičajene vrijednosti. Kao mogući uzrok značajnog povećanja gubitaka u ovim mjesecima može se navesti povećanje proizvodnje električne energije u BiH, kao i povećani tranziti električne energije preko prijenosnog sustava BiH. Uzimajući u obzir i povećanje cijene energije za pokrivanje prijenosnih gubitaka od preko 21%, ukupni trošak energije za pokrivanje prijenosnih gubitaka i kompenzacija od 40.400.345 KM veći je u odnosu na 2017. godinu za preko 53%.

Što se tiče prekogranične razmjene balansne energije, dominirali su aranžmani s EMS-om, na koje otpada 94% ukupno razmijenjene energije. Aranžmani su uglavnom sklapani u toku prva četiri mjeseca 2018. godine i u svim slučajevima se radilo o tercijarnoj regulaciji nagore za NOSBiH ili za susjedne operatore. Za potrebe BiH angažirano je 1.011 MWh električne energije tercijarne regulacije nagore po prosječnoj cijeni od oko 205 KM/MWh, što je na razini cijena iz 2017. godine. Međutim, došlo je do značajnog smanjenja od gotovo 60% cijena električne energije isporučene iz elektroenergetskog sustava BiH za druge operatore, tako de je prosječna cijena električne energije tercijarne regulacije isporučene iz elektroenergetskog sustava BiH iznosila oko 193,5 KM/MWh.

Dakle, tijekom 2018. godine zabilježeno je smanjenje troškova rezervacije regulacijskih kapaciteta te smanjenje troškova angažirane balansne energije, dok su povećani troškovi gubitaka i kompenzacija. Uzimajući u obzir aktualnu tarfu za sustavne usluge, na balansnom tržištu BiH je u 2018. godini ostvaren deficit od preko 9,4 mil. KM, što je dovelo do smanjenja akumuliranog suficita iz ranijeg razdoblja.